

Litteratur

Ny juridisk litteratur

Civilrätt

Ulf Hellbacher, Carl Espersson och Henry Johansson Patientskadeersättning vid skador inom sjukvården (Patientskadenämnden 2006, 48 s.). Översikt över de grundläggande bestämmelserna i patientskadelagen och redovisning av Patientskadenämndens praxis.

Joanna Lundquist Varumärken. Att välja, skydda och förädla ett varumärke ur juridiskt perspektiv (Jure 2005, 102 s.). Boken, som fokuserar på ordmärken, är avsedd att vara en praktisk orientering. Även domännamnsperspektivet beskrivs.

När tryggheten står på spel (Barnombudsmannen rapporterar 2005:02, 92 s.). Rapport för spridning av kunskap om barns behov i samband med beslut i frågor om vårdnad, boende och umgänge.

Samernas sedvanemarker. Betänkande av Gränsdragningskommissionen för renskötselområdet (SOU 2006:14, 550 s.).

Carl Svernlöv Arbetsordning och andra instruktioner i aktiebolag. En introduktion (2 uppl. LitteraturCompagniet 2006, 105 s.). Den nya upplagan speglar den nya aktiebolagslagen och den svenska koden för bolagsstyrning.

Straffrätt

Farliga förmåner. Tillbörlig förmån eller muta? (4 uppl. Institutet mot mutor 2006, 36 s.).

Suzanne Kordon och Anna Wetterqvist Gärningsmannen är en kvinna. En bok om kvinnlig

brottslighet (Bokförlaget DN 2006, 219 s.). Journalister undersöker om kvinnor har samma brottsmotiv som män och varför kvinnor inte begår brott i lika stor utsträckning som män gör.

Patriarkalt våld som hot mot mänsklig säkerhet. En kartläggning av åtgärder mot patriarkalt våld och förtryck, särskilt i hederns namn, mot kvinnor och homo- och bisexuella samt transpersoner (Regeringskansliet 2005, 75 s.).

Processrätt

Lena Schelin Bevisvärdering av ut-sagor i brottmål (Stockholms universitet 2006, 470 s.). Akademisk avhandling som utifrån bevisrättsliga utgångspunkter analyserar HD:s metod för utsageanalys och underinstansernas tillämpning av denna. Sedan behandlas beteendevetenskapliga metoder och frågan om HD:s metod har förankring i dessa.

Offentlig rätt

Spel i en föränderlig värld. Slutbetänkande av Lotteriutredningen (SOU 2006:11, 394 s.).

Trafikförfattningar 2005 (NTF Konsult 2005, 1016 s.).

Skatterätt

Karin Almgren och Börje Leidhammar Skattetillägg och skattebrott (Norstedts 2006, 242 s.). Redogörelse för innehållet i reglerna om särskilda avgifter enligt taxeringslagen och skattebetalningslagen samt skattebrott enligt skattebrottslagen. Bl.a. behandlas oriktig uppgift, befrielsegrun-

der, olika brottstyper och frivillig rättelse. Boken är avsedd som hand- och lärobok.

Kontroll av varor vid inre gräns. Betänkande av Inre gränslagsutredningen (SOU 2006:9, 373 s.).

Nya skatteregler för idrotten. Betänkande av Idrottsskattekommittén (SOU 2006:23, 248 s.).

Tonnageskatt. Betänkande av Tonnageskatteutredningen (SOU 2006:20, 274 s.).

Allmän och blandad juridik

Ett effektivare brottmålsförfarande — några ytterligare åtgärder. Slutbetänkande av Beredningen för rättsväsendets utveckling (SOU 2005:117, 289 s.). Förslag till ändringar i bl.a. 1, 27, 30 och 45 kap. rättegångsbalken, 29 kap. brottbalken samt sekretesslagen.

Liber amicorum Reinhold Fahlbeck. Utg. Birgitta Nyström, Annamaria Westregård och Hans-Heinrich Vogel (Juristförlaget i Lund 2005, 724 s.). Festskrift vid avgången från arbetsrättsprofessuren i Lund. Huvuddelen av bidragen rör arbetsrätt men också bl.a. skadestånds-, avtals-, upphovs- och bolagsrätt behandlas.

Lennart Lundmark Samernas skatteland i Norr- och Västerbot-

ten under 300 år (Institutet för rättshistorisk forskning 2006, 207 s.). Boken beskriver uvecklingen av lappskatteländens fastighetsrättsliga status.

Max Lyles A call for scientific purity. Axel Hägerström's critique of legal science (Institutet för rättshistorisk forskning 2006, 697 s.). Akademisk avhandling i rättshistoria. Den mynnar ut i slutsatsen att Hägerströms och Uppsalaskolans idéer behöver omtolkas.

Pointlex analyserar. Klargörande av praxis 2000–2005 (Pointlex 2005, 133 s.). Ett 80-tal rättsfallsanalyser beträffande civilrätt vilka tidigare publicerats i digital form.

Rättsfilosofi. Samhälle och moral genom tiderna. Red. Joakim Nergelius (2 uppl. 2006, 199 s.). Lärobok med bidrag av — förutom Nergelius — Christian Dahlman, Reidar Edvinsson, Aleksander Peczenik, David Reidhov, Christoffer Wong och Ola Zetterquist. I den nya utgåvan har framför allt avsnittet om moderna filosofer utvecklats.

En sammanhållen diskrimineringslagstiftning. Slutbetänkande av Diskrimineringskommittén (SOU 2006:22, 770 s., 763 s.).

Göran Regner

ROBERT PÅHLSSON, *Hunden klockan tre och fjorton* — Rapport från juridikens tankevärld, Iustus förlag, Uppsala, 2005, 127 s.

Inledning

I bokens elva uppsatser ger Robert Pålsson — som han själv har formulerat undertiteln — läsaren en ”rapport från juridikens tankevärld”. Uppsatserna handlar om tankemönster i juridiken och den röda tråden som binder ihop uppsatserna är betydelsen av värderingar i den juridiska tillämpningen. Så sammanfattar Robert Pålsson i förordet själv bokens innehåll. Inom dessa ramar ryms mycket. I boken får man således bl.a. reda på så varierande ting som *att* afganska jurister är förskräckta över det sätt på vilket människor hålls isolerade i svenska häkten (s. 122), *att* ryssar förväntar sig att gå döden till mötes om de skulle lagstifta enligt svensk modell (s. 12), *att* Clint Eastwood i filmen ”För en handfull dollar” lurade ett par bovar att ”döda” två lik (s. 55) *och att* — vilket alla säkert undrar över — huvudpersonen Funes i en novell av Jorge Luis Borge inte kan tänka (s. 65–66). Han minns allt han sett och hört in i minsta detalj. Men han kan inte avskilja, generalisera och därigenom inte forma begrepp. Han kan inte förstå att symbolen hund kan omfatta många olika individer. Av det skälet irriterade det honom att hunden klockan tre och fjorton (sedd i profil) skulle ha samma namn som hunden klockan tre och femton (sedd framifrån).

Bokens vidd innebär också att man i en recension kan välja olika angreppsvinklar och skilda förhållningssätt när boken skall kommenteras. Man kan t.ex. ge en kort innehållsdeklaration av var och en av de elva uppsatserna. Man kan i stället välja att mer ingående kommentera två eller

tre av dem och lämna övriga mer eller mindre utanför. Man kan också hänga upp en recension på ett antal företeelser som författaren genomgående uppehåller sig vid eller återkommer till i de olika bidragen i boken eller som i vart fall förekommer i någon uppsats och då med särskild lyskraft. Jag har här möjligen gjort det svårt för mig genom att välja det sistnämnda, vilket bl.a. innebär att mina egna värderingar av vad som är särskilt värdefullt och viktigt i boken får ett fullständigt genomslag. Värderingar har alltså betydelse (också) när recensioner av juridisk litteratur författas; om det nu är någon som trodde något annat.

Verkligheten och juridiken

I bokens första uppsats diskuteras frågan om juridik som verklighetsbeskrivning på ett insiktsfullt och intresseväckande sätt. Här framgår med önskvärd tydlighet att verkligheten lever sitt eget liv utan hänsyn tagen till juridiken. Från egen fatabur kan enbart erinras om att många jurister i processuella sammanhang tjarar om att man skall presentera en ”rättslig grund” för sin talan. Som bekant finns det inga sådana grunder, även om många jurister kanske vill att verkligheten på detta sätt skall inrätta sig i det juridiskt korrekta ledet. ”Grunder” — eller mer korrekt uttryckt omständigheter till stöd för ett yrkande — finns enbart att hämta i verkligheten, inte i lagboken. Juridikens otillräcklighet lyfter Robert Pålsson också fram på ett allvarsamt sätt i uppsatsens avslutning. Han pekar där på samhällets acceptans av girig direktörsrikedom vid sidan av djupaste fattigdom och gettoise-

ringen av storstädernas förorter (se s. 14 och även s. 62–63). Det är som bekant en ringa tröst för Paris clocharder att det är förbjudet inte bara för dem, utan även för de rika att sova under Paris broar (jfr s. 77).

Men Robert Pålsson är inte uppgiven. Juridiken har enligt honom uppenbarligen en funktion — och en viktig sådan — att fylla. Men juridiken måste anpassa sig till verkligheten. Och juridiken måste, om jag förstår Robert Pålsson rätt, gå hand i hand med moralen (se t.ex. s. 33, 62 och 70). Det finns absoluta värden att ta tillvara och tillämparen av juridik måste vara lyhörd för vad som rör sig ute i verkligheten. Samtidigt är det frågan om en växelverkan; tillämparen har en skyldighet att förklara sin tillämpning i sitt försvar av rättssamhället när han eller hon ger sin syn på hur verkligheten skall kvalificeras i juridiska termer (se vidare nedan).

Det kan också inflikas att det är befriande att Robert Pålsson mycket kort (s. 27–28) faktiskt påtalar att Uppsalaskolan måste bedömas i ljuset av sin tid. Och i det ljuset — om inte annat — måste Uppsalaskolan ses som 1900-talets kanske enskilt viktigaste bidrag för förståelse av relationen mellan verklighet och juridik. Det har annars under lång tid varit ”inne” att tillskriva Axel Hägerström, Vilhelm Lundstedt och andra i stort sett vilka odemokratiska — för att inte säga totalitära — drag som helst. Det spåret hoppar Robert Pålsson inte på, trots att han genomgående framhåller vikten av vissa absoluta värden (se t.ex. s. 126).

Jag fångas också av den bärande metaforen i uppsatsen om ”Språket och juridikens entropi”. Inom fysiken används entropi som ett mått på energins tillgäng-

lighet. Ju större entropi desto mindre användbarhet. För varje energiomvandling ökar entropin. Människan bör alltså hushålla med den energi som finns. Metaforiskt innebär det enligt Robert Pålsson att den ständigt ökande juridiska regelmassan gör juridiken svårtillgängligare och mindre användbar. Ju fler lagar som stiftas desto mindre betydelsefulla blir lagarna. Ju fler regler som tillskapas desto mindre viktigt blir det att följa dem. Detta är tänkvärt, särskilt för många politiker som tror att de enkelt löser svåra samhällsproblem genom att lagstifta. I stället kanske de bara undergräver betydelsen av och respekten för lagstiftningsinstrumentet. Vad skall de sedan använda? En annan intressant aspekt av just det senare, som också berörs av Robert Pålsson, är den fortgående undermineringen av domstolarnas betydelse och domarnas ställning i Sverige (se s. 115). Och då skall man ändå hålla i minnet att denna ställning historiskt sett är svag just i Sverige.

Värderingars betydelse i juridiken

Bokens bärande tema är alltså frågan om värderingars betydelse i juridiken. Det är egentligen märkligt att många jurister synes leva i tron att deras egna värderingar är betydelselösa när de utför sitt dagliga värv. Men Robert Pålsson framhåller med all tydlighet att juridisk tillämpning inte går ut på att i ena änden stoppa in fakta för att i den andra få ut ett facitbetonat svar (se t.ex. s. 24 och 100). Svaret är i stället inte sällan beroende av den enskilda tillämparens egna värderingar (se t.ex. s. 23). Redan det enkla förhållandet att man normalt har att konfrontera ett enskilt unikt fall med en generellt avfattad regel gör ju att man måste

”koppla på” sina egna värderingar i någon form. Boken kan bidra med en ökad medvetenhet om betydelsen av tillämparens egna värderingar. Och det bör inte ske i slutna rum enbart befolkade av jurister (se t.ex. s. 94 och 104). Robert Pålsson uttrycker detta på följande sätt (s. 49): ”Ett av de många förhållningssätt som kan öppna rättssystemet mot resten av samhället är analysen av de värdemönster, som kommer till uttryck vid användning av de många vaga juridiska begreppen. Publikt tillgängliga analyser av dessa värdemönster kan kanske bidra till att möjliggöra det samtal som behövs för att återupprätta rättssystemet, såväl till innehåll som till anseende”. Detta är ett viktigt budskap riktat till oss tillämpare. Vi kan inte se på oss själva som några som mekaniskt effektuerar andras — t.ex. lagstiftarens — värderingar. Som domare kan man inte ”gömma sig” bakom lagen för att försvara orättfärdiga avgöranden. Tillämparens roll och ansvar går längre och är avsevärt mer självständigt än så!

Normaliteten och juridiken

Inte minst i brott- och familjemål halkar diskussionen lätt in på frågor om vad som är normalt respektive onormalt. Till exempel brottsbalken bryr sig dock inte ett dyft om huruvida vissa beteenden är normala eller inte. Det är alltså t.ex. inte straffbart att ägna sig åt ”onormala” sexuella aktiviteter. Huruvida barn uppfostras på ett ” normalt ” eller ”onormalt” sätt är inte heller av något intresse i t.ex. vårdnads-mål. Inom avtalsrätten diskuteras ibland om inte den av två tvistande parter som påstår ett avtalsinnehåll som avviker (mest) från det normala skall bära bevisbördan för sitt påstående. I

skattesammanhang kan man få avdrag beviljat för normala (men inte onormala) kostnader för inkomsternas förvärvande. Dessa och andra exempel använder Robert Pålsson för att i framför allt den fjärde uppsatsen betitlad ”Normalitet — Vad betyder det att bilar krockar oftare än fioler brinner?” belysa att förreställningar om vad som är normalt — ofta omotiverat — har stor betydelse vid juridisk tillämpning. Och han varnar därvid för faran med att använda ”normaliteten” som en fasad som döljer de värderingar som ligger bakom ett visst ställningstagande (se t.ex. s. 47).

Det allmänna rättsmedvetandet

Frågan om det allmänna rättsmedvetandet och vad det egentligen är för någonting har inte fått någon egen uppsats i boken. Men frågan finns där explicit eller implicit i flera av bidragen (se t.ex. s. 47). Jag är inte den rätte att precisera innebörden av det begreppet ”det allmänna rättsmedvetandet”. Men jag tror att man skall vara kritisk mot sätet på vilket det ofta används i den massmediala debatten. Kvällstidningarnas krönikörer snyltar inte sällan på detta begrepp när det för fram sitt eget (rätts)medvetande till menigheten. Men Robert Pålsson använder begreppet på ett mer insiktsfullt sätt och med respekt och ödmjukhet för vad ”folk i allmänhet” tänker och tycker. Och i detta ligger — kanske som något av en paradox — juristens ansvar för att motivera och argumentera för juridikens lösningar av verklighetens ofta mångfacetterade problem. Folk i allmänhet har en mycket stor förmåga att ta till sig nyanserna i sådana motiveringar och i sådan argumentation. Men då måste

den framföras rakt och ärligt och inte döljas bakom fasader av juridiska spetsfundigheter (se t.ex. s. 103). Juridiken behöver det allmänna rättsmedvetandet, men det allmänna rättsmedvetandet behöver pedagogiska jurister. I själva verket är det grundläggande förutsättningar för ett civiliserat samhälle präglad av solidaritet, framtidstro och personligt ansvar för allas välfärd. Här finns det alltså en mycket viktig växelverkan. Krig är alldeles för viktigt för att det skall få skötas av militärer lär någon ha sagt någon gång. Man kanske kan fylla på med att juridik är alldeles för viktigt för att få skötas av jurister (s. 49). På det sättet kommer det allmänna rättsmedvetandet in som en avgörande faktor när man talar om juridisk tillämpning.

Domar och beslut

Juridiska överväganden mynnar inte sällan ut i avgöranden i form av domar eller beslut. Robert Pålsson framhåller härvid vikten av att domstolarna i längden inte kan förlita sig på sin formella makt — ”domstolen bestämmer!” Det krävs därutöver att domar och beslut baseras på trovärdiga, välformulerade och tillgängliga resonemang (s. 64, jfr s. 122). Jag tar det en gång till. Det krävs att domar och beslut baseras på *trovärdiga, välformulerade och tillgängliga resonemang*. Inskjutas kan att detta inte hindrar att man med sin intuition når domslutet först och därefter bygger under detta med sina skäl (s. 101). Jag tror att Robert Pålsson här träffar mitt i prick — i vart fall i mitt hjärta. Här lig-

ger — som jag ser det — en stor del av innehållet i hans budskap. Vilket budskap? Jo, vikten av att juridikens tillämpare ärligt och tydligt med respekt för mottagaren talar om varför saker och ting avgörs på sätt som sker. Utan rättsliga dimridåer, utan legala fasader, utan juridiska slöjor. Som domare tror jag att jag hör till de allra värsta syndarna när det gäller detta. Vi domare är många gånger dåliga på att uppfylla detta berättigade — och egentligen inte särskilt högt ställda — krav. Och i det sammanhanget är jag utan vidare beredd att skriva under på påståendet (s. 115 och jfr s. 104) att ”hjärna och hjärta samarbetar” hos den juridiske tillämparen. I vart fall bör det vara så. Som domare bör jag döma med hela kroppen, inte bara med vissa utvalda kroppsdelar.

Avslutning

Robert Pålsson själv sade vid ett föredrag jag åhörde att han som akademiker har såväl rätt som skyldighet att reflektera över juridiken. Jag håller med. Och jag tycker att jag som verksam på det juridiska verkstadsgolvet har en skyldighet att ta del av sådana reflexioner. Det har jag nu gjort. Är då boken bra? Det är väl den grundläggande frågan en recension skall besvara. Och svaret är ja, den är bra, den är välskriven, den är intressant, den är viktig. Min rekommendation kan inte bli någon annan än att den bör läsas av var och en som sysslar med juridisk tillämpning.

Mikael Mellqvist

FRANK DORNSEIFER (red.), *Corporate Business Forms in Europe. A Compendium of Public and Private Limited Companies in Europe*. Stämpfli Publishers Ltd., Berne och Sellier European Law Publishers, München 2005, 915 s.

EG-domstolens välkända avgörande i målet *Centros v. Erhvervs- og Selskabsstyrelsen* (mål nr C-212/97, REG 1999 s. I-1459), tillsammans med de följande domarna i målen *Überseering v. NCC* (mål nr C-208/00, REG 2002 s. I-9919) och *Kamer van Koophandel v. Inspire Art* (mål nr C-167/01, REG 2003 s. I-10155), har entydigt visat att en företagare, som önskar att inom någon EU/EES-stat driva näring i bolagsform utan personligt ansvar, numera kan använda sig av samtliga medlemsstaters nationella bolagsformer.¹ Vill man exempelvis driva en restaurang i Stockholm men anser att en engelsk *private limited liability company* av någon anledning passar ens behov bättre än ett svenskt privat aktiebolag, så grundar eller köper man ett dylikt engelskt bolag och låter det som sin enda verksamhet driva restaurangen som en svensk filial. Detta gör att bolagsformerna i de övriga medlemsstaterna har blivit intressanta icke blott för den företagare som vill ägna sig åt gränsöverskridande näringsverksamhet utan även för den vars ambitioner begränsar sig till att driva näring i det egna medlemslandet.

De svenska ekonomiska och juridiska konsulterna måste, om de tar sina uppdrag på allvar, beakta detta rättsläge. Det vore naturligtvis orimligt att kräva att varje svensk konsult håller sig informerad om hela "smörgåsbordet" med alla medlemsstaters samtliga bolagsformer, men kli-

enten kan enligt min mening begära att konsulten vid behov gör honom uppmärksam på möjligheten att bedriva näringsverksamhet genom ett bolag skapat i något annat medlemsland och hänvisar klienten till en svensk eller utländsk specialist som kan upplysa om detaljerna och hjälpa till med det praktiska. Till detta kommer också möjligheten, sedan den 8 oktober 2004, att registrera ett SE-bolag (europabolag eller *Societas Europea*, se EG-förordningen nr 2157/2001 och den svenska lagen (2004:575) om europabolag).

Det är viktigt att en översiktlig information om de aktuella bolagsformerna blir någorlunda lättillgänglig, så att den intresserade relativt snabbt kan välja ut de alternativ som förtjänar en närmare granskning. Efter den ovannämnda *Centros*-domen förväntade man sig att det inom kort skulle ges ut översiktliga verk, helst i form av ständigt aktualiserade lösbladssystem, om medlemsstaternas bolagstyper. Något fullständigt arbete av denna typ har mig veterligt inte utkommit, men den recenserade boken utgör ett viktigt steg i den riktningen.

Boken är inte fullständig såvitt gäller den geografiska täckningen. Förutom ett inledande avsnitt om europabolag och ett avslutande avsnitt om Schweiz beskriver verket de aktuella bolagsformerna i fjorton EU/EES-länder: Tjeckien, England, Estland, Frankrike, Tyskland, Grekland, Irland, Italien, Litauen, Nederländerna, Norge, Polen, Slovakien och Spanien. Nästan hälften av medlemsländerna inklusive

¹ Se närmare Michael Bogdan, "Rätt att välja bland nationella bolagsformer inom EU", *Ny Juridik* 1:04 s. 7-20.

Sverige saknas således, vilket gör att boken inte helt uppfyller det löfte som köparen/läsaren kanske anser ligga i bokens titel. Visserligen är några av de största och tyngsta medlemsländerna med, men just i detta sammanhang är det inte landets ekonomiska och politiska betydelse som är av intresse, utan de praktiska fördelarna av de bolagsformer som landet erbjuder. Det är också lite synd att boken tydligen inte är avsedd att regelbundet aktualiseras, eftersom uppgifterna om nationell rätt snabbt kan bli obsoleta. I förordet aviseras dock en kommande Internetsajt avsedd att tjäna som forum för diskussioner om bolagsrätten i Europa och det är möjligt att den även kommer att tillhandahålla aktuella uppgifter om rättsläget i de olika europeiska länderna.

Det är intressant att notera att de olika nationella avsnitten inte har skrivits av rättsteoretiker utan av advokater, vilka vederbörligen anges med sina professionella adresser inklusive e-mail och hemsida. Detsamma gäller även bokens redaktör, som är en tysk *Rechtsanwalt*. Det är naturligtvis möjligt att advokaternas medverkan motiverats av bl.a. önskan att göra reklam för den egna byrån och det egna landets bolagstyper, men detta har såvitt jag kan se inte lämnat några spår

i texten. De olika avsnitten är av naturliga skäl deskriptiva snarare än analytiska och de är i genomsnitt c:a 50 ganska finstiltta sidor långa, vilket gör att de innehåller mycket information om bl.a. olika bolags bildande, eget kapital, aktier och andra andelar, de olika bolagsorganen, ansvarsregler, redovisningsregler, likvidationsförfaranden osv. De bolag som behandlas är i huvudsak de utländska motsvarigheterna till såväl publika som privata svenska aktiebolag samt kommanditbolag. Praktiskt värdefulla är bilagorna på s. 891-915, vilka innehåller jämförelser i tabellform mellan de olika nationella bolagstypernas viktigaste egenskaper.

Det förtjänar att understrykas att det här inte rör sig om en bok avsedd att underlätta kringgående av nationella rättsregler eller någon annan form av rättsmissbruk. Att välja den nationella bolagsform som passar en bäst är, som EG-domstolen uttryckligen har bekräftat, ett legitimt utnyttjande av den EG-rättsliga etableringsfrihet som utgör en av den inre marknadens åsyftade fördelar snarare än ett missbruk därav. Detta markeras också av att bokens förord har skrivits av EU-kommissionären för den inre marknaden Charlie McCreevy.

Michael Bogdan

BOEL FLODGREN, LARS GORTON, EVA LINDELL-FRANTZ, PER SAMUELSSON (red.), Avtalslagen 90 år. Aktuell nordisk rättspraxis. Norstedts Juridik AB. Stockholm 2005, 498 s. + extra häfte om 9 s.

Att undertecknad, som knappast kan skryta med att vara någon framstående expert på avtalsrättens område, har blivit tillfrågad att recensera detta verk, bestående av ett större antal mer eller mindre djupa dykningar i avtalsrätten, kan förmodligen förklaras med att nästan alla bättre lämpade nordiska rättsforskare har diskvalificerat sig för uppgiften genom att själva ha medverkat i boken.

Den svenska avtalslagen från 1915 är som bekant en av de viktigaste frukterna av det nordiska lagstiftningssamarbetet och har sina motsvarigheter även i Danmark (1917), Norge (1918) och Finland (1929). Varje nordiskt lands rättspraxis och doktrin rörande avtalslagens tolkning och tillämpning har därför ett omedelbart intresse också för de övriga nordiska ländernas jurister. Det är således naturligt och t.o.m. självklart att rättsforskare från hela Norden blev inbjudna att medverka i denna festskrift med anledning av den svenska avtalslagens nittioårsjubileum. Författarna har ombetts att "med utgångspunkt från rättsfall hämtade från den egna jurisdiktionen belysa och kommentera avtalslagen och den rättsutveckling som skett i dess hägn" (redaktörernas förord, s. 11).

Boken innehåller förutom förordet hela 38 uppsatser, varav en på grund av något tekniskt missöde tyvärr hamnat utanför den bundna volymen och åtföljer denna i form av ett särtryck. Av de 38 författarna är tjugo hemmahörande i Sverige, medan Danmark, Finland och Norge representeras av sex bidrag per land. Samtliga bidrag är skrivna

på något av de nordiska språken och de är grupperade i sex avdelningar. Efter (1) en inledning, bestående av Ole Landos uppsats om kontraktsrätten i ett europeiskt och internationellt perspektiv, behandlar de olika avdelningarna i tur och ordning (2) avtalslagens tillämpningsområde samt slutande av avtal, (3) fullmakt, (4) rättshandlingars ogiltighet, (5) avtalslagens allmänna bestämmelser och (6) tolkning, förutsättningsläran m.m. Det är naturligtvis omöjligt att inom ramen för en kort recension närmare kommentera innehållet i 38 olika uppsatser, samtidigt som varje selektiv fokusering på vissa bidrag skulle framstå som obalanserad och orättvis. Med beaktande av att det rör sig om rättsvetenskapliga alster av det mindre formatet måste de generellt anses hålla en god, låt vara något varierande, kvalitet. Bidragen begränsar sig inte till problemställningar vilka regleras i själva avtalslagen, utan behandlar även andra avtalsrättsliga spörsmål, exempelvis tolkning av avtal. Vissa centrala frågor har fångat flera författares intresse, exempelvis avtalslagens 36 §, förutsättningsläran, ställningsfullmakt och avtalstolkning, men vissa mera udda företeelser tas också upp, till exempel avtal om abort och *letters of comfort*. Å andra sidan berör endast relativt få av bidragen olika aspekter av den samhällsutveckling som ägt rum i Norden sedan avtalslagens tillkomst, till exempel den dramatiska internationaliseringen och de särskilda konsumenthänsyn som knappast gjorde sig gällande för nittio år sedan. EU-samarbetet och EG-rättens infly-

tande på de nordiska ländernas avtalsrätt uppmärksammas nästan inte alls. Detta kan bero på bristen på relevanta nordiska domstolsavgöranden, eftersom de flesta medverkande har hörsammat redaktörernas uppmaning och i sina uppsatser utgått från ett verkligt eller flera verkliga rättsfall, vilket utan att omvandla bidragen till rena rättsfallskommentarer stundom gjort framställningen lite kasuistisk. Detta pedagogiska knep har dock samtidigt gett uppsatserna en verklighetsanknytning som gör läsningen lätt och ibland t.o.m. spännande.

Variationerna bland bidragen är stora icke blott i fråga om ämnesval utan även beträffande omfång, metod och stil; redaktörerna har t.o.m. medvetet avstått från att påtvinga författarna enhetliga mallar för fotnotshänvisningar osv. Det sista har säkert uppskattats av de uppsatsskrivare vilka i likhet med denna recensent ofta plågas av det ganska meningslösa tvånget att inför varje festskrift eller annat nytt samlingsverk lära sig nya förkort-

ningar, nya principer avseende kursivering m.m.

Ett elakt rykte förtäljer att arbetet med projektet ursprungligen sattes i gång på grund av att någon eller några räknade fel (alternativt förväxlade avtalslagen med 1905 års köplag) och trodde att avtalslagen stod inför sin hundraårsdag. Hur det nu än förhåller sig därmed kan det inte råda någon tvekan om att vi skall vara tacksamma för detta eventuella misstag, eftersom det har resulterat i en mycket trevlig och nyttig bok, som hedrar den nordiska rättsvetenskapen och har förutsättningar att bli av stort värde även för det praktiska rättslivet. Fokuseringen på intressanta rättsfall gör läsningen till en behaglig upplevelse och ger mersmak. Jag dristar mig därför icke blott att gratulera redaktörerna, vilka samtliga är verksamma i Lund, utan även att göra dem uppmärksamma på att en lag, som så storslaget har firats med anledning av att ha fyllt nitio år, säkert förtjänar att firas även om och när den så småningom fyller hundra.

Michael Bogdan